

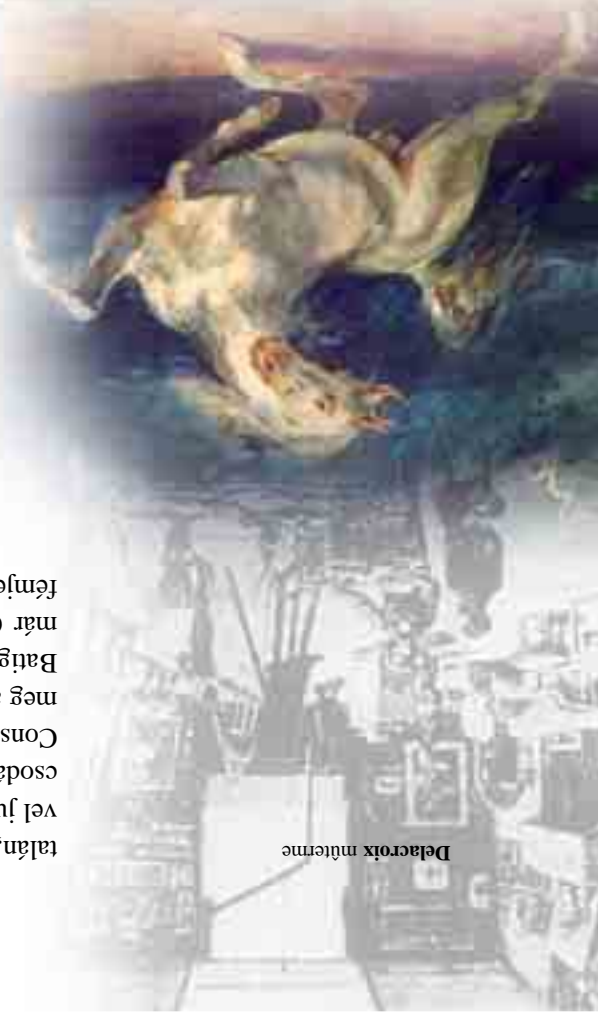
John Constable: Weymouth-öböl
1816. olaj

Delacroix: Villámhátsó megretent 16*
1824, 23,6 x 32 cm, aquarelle
Szépművészeti Múzeum, Budapest

*Erről a kisméretű aquarelléről azt írja Genthon István 1964-ben, hogy ez a fiatal Delacroix egyik fő műve. Igaz, ekkor már túl van a *Dante és Vergilius pokoloraszállya*-sán és épp kiállítja a *Chiosz mérszáhszt*, de ez a munka valóban a romantika egyik lehetséges leg-szebb megjelentése a papíron.

talán, hogy ő és Constable – tehát az angolok – révén vagy közvetítésé-vel jutnak el – igazán két évszázad késéssel – a franciákhoz Németalföld csodálatos tájkép-festészetének tanulmányai. Delacroix-ra közvetlenül hat Constable, az idős Delacroix-t munka közben meg már Monet-ék lesik meg a szemben lévő műtermükből, így meg is érkezünk a grand-rue des Batignolles-ra, egy ottani párizsi kávézóba. Nem messze a kortyon Manet már 60-ban műtermet bérel, épp amikor a Delacroix és Millet nevével fémjelzett csoport nagyszabású kiállítását rendez.

Delacroix műterme

Benyomásunk csak a valódírtól lehet igaz? Egy benyomástól akkor lehet - valószínű - benyomásunk, ha kiönnyük. Gipszbe. Ágyba. Föbe. Vagy az ablakon. Mindegy, de ki kell önteni. Ha valami nyomot hagy bennünk, akkor annak a valaminek a lényegét a felszínen fogtuk meg. Deleuze* ezt a felszínt mondja transzcendens mezőnek, itt érhető tetten a lényeg. Sírály – jegyzi meg Csehov. Ertünk, hogy dönthessünk. Ma alig van Elixandunk, mert értjük. Ertünk, hogy dönthessünk. Ma alig van vélemény, mert nem jutunk el a benyomásig. Nincs idő. Kizökkent. Time is out – mondja Hamlet. Műfény és műárnyék van. Még a saját hátszobát is lakberendező rendezi (vagy a Mészáros Márta). Eldönti, mi a jó. Ahol ébrednek, oda tesz virágot vagy sem. Ö megmondja. Ez olyan. Egy biztos: téve legyen bazzeg, mondja Mozart. Benyomás nem kell, hír kell. Mi a rem van a Manes kutyával, most megy Irakba vagy sem? Isten hiányzik innen. Kell isten vagy nem, kérdezi András Sándor* az Ikervilágban is. Heideggerrel válasszól: most nincs – nem tudni, mennyi időre – eltűnt vele a fény. Úres a palota és sötét. Ez az impresszió az igazán reális.

Az indán fényben él. Van is árnyéka. Amikor a nyomot követi, lassan mindent megtud arról, aki vagy ami a nyomot hagyta. A nyomot hagyónak a nyoma az igazán valódi mutatja. Aki nyomon követ, az utóler. Mondjuk az impresszionizmus követi nyomon így a világot, a földet, az istent az embert. Amit és akit érdemes.

A szerző rajza **András Sándortól**
(poster-lev)

***ANDRÁS SÁNDOR** (1934 -) magyar író, költő, filozófus, egyetem tanár. Washingtonban 27 évig tanított német irodalmat, a 89-es rendszerváltás előtti emigráns magyar írók legizgalmasabb lapjának, az *Arkánum*-nak egyik alapítója.

***DELEUZE GILLES** (1925-) francia filozófus. Főbb művei: *Különbség és ismétés*, *Nietzsche és a filozófia*, *Kant kritikai filozófiája*, *A bergsonizmus*, *Spinoza*, *avagy a kifejezés problémája*, *A hajlítás*, *Leibniz és a barokk*.

Az impresszió

Cézanne: Kanyargós út Provence-ban
1868, 91 x 70 cm, olaj, vászon
Museum of Fine Arts, Montreal

A mozgalom

Mi meg neki eredünk a nyomába. Megjelenik mindenhol, átlen-
dülve a 19. század közepén, szob-
rászatban, irodalomban, zenében,
padlásban, parkban, kádban, ágyban
és felhők felett. A zenében Claude
Debussy, míg az irodalomban talán
Marcel Prust és Manet barátja, a
szimbolista költő, Stéphane Mal-
larmé is ezt a benyomást, ezt az
impreszziót tartja a megismerés
valódi tárgyának*. Eszünkbe – ha
van ilyen – a szó hallatán kétsége-
lenül a francia festők (illetve a
velük dolgozó hollandok, amcsik,
és egyéb nemzettek pl. komcsik,
rasszisták, nacsik, zsidók, pápis-
ták) nevei jutnak először. A meg-
előző századokban közel két év-
századig egy irányzat uralkodik
meglehetősen búján szetterpsz-
kedve. Ezt a pártitárikakort elérő
barokk fenséges itáliai, de kevésbé
emberi ünnepeit az öt követő
rokoko francia házibulikká faragja,
az olasz kagylókból francia csipke
lesz. Fragonard flörtképei mellett
van egy *Bölcső-tanulmánya*, bete-
jezetlensége okán még nem fordul

Fragonard: Bölcso

*GYÖNI Géza (1882-1918) írja
1932-ben megjelent tanulmányá-
ban id. Závodszy Ferenc irodalom-
tudós, hogy a mindig nagy impressz-
zionista költő a háború új kifeje-
zés módok használatára sarkallja.

Gauguin: Mallarmé
rézkarc

Manet: Mallarmé

Fromentin: Nádvágók a Niluson, 1871
26,5 x 35 cm, olaj, fa
Szépművészeti Múzeum, Budapest

* az **AFRIKAI KONTINENS** iránti érdeklődést I. Napoleon 1798-as egyiptomi hadjárata közben felkeltette, kikben fókuszta, de a francia hadak Algériáért folytatott gyarmatosító háború már az ország fe-nyegében minden lakosának fi-gyelmét magukra vonták.

be a rokokó kifényezett utcájába, a festő-zseni ebben az esetben is páratlanul képes megnyilvánulni így. Az irányzatok követők a historiai világ térbeni és időbeli feltedezése folytat, a romantikában Afrika* és az akkor még ismeretlen középkelet felé fordul az érdeklődés, a realizmus a saját ko-rába érkezik, az impresszionizmusban pe-dig már benne van mindez a keleti művészet feltedezésének büvöletével együtt. Ebben a tizenkilencdikben már ez a négy-öt irányzat váltja egymást, vagy fut egymás mellett (mint elnök és testőrei) és csak 10-15 évig tart erejük. Az idő már rohan. Delacroix 24 évesen néhány hét alatt közel 2,5 méter hosszú vásznon festi meg *Dante és Vergilius pokolra szállását* (Hotel Pokol, hardrock nagylemez lehetne, valószínű van is). „Ha valaki nem képes az ötdik emeletről kizuhant embert annyira idő alatt megfesteni, amíg a szerencsétlen földet ér, az soha nem alkot nagyot a festészetben” –

Eugene Delacroix korabeli fényképe

Eugene Delacroix: Dante és Vergilius pokolra szállása
1822, 180 x 240 cm, olaj, vászon

Eugene Delacroix: Chiosis mészárlás
1824, olaj, vászon

állítja a legnagyobb francia romantikus. Még csak 1822-t írunk. Alig két évvel később a *Chiosis mészárlás-t* – John Constable a Szalonban kitállított *Szénásszeker* című képét meglátva, hitetlen úgy érzi, a saját munkájának gyenge a háttere, ezért – három vagy inkább négy nap alatt át-festi. Sminkel. Valóban azt mondhatjuk, bizonyos értelemben, hogy fiatalít a képen, ha egy vérengzést ábrázolva nem is finom és pontos ez a szóhasználat.

John Constable: Szénásszeker
1823, olaj

Daubigny: Villerville-i tengerpart
napnyugtakor
1873. 99 x 169
olaj, vászon
Szépművészeti
Múzeum
Budapest

Théodore Rousseau: Tölgyek Aprémont-
ban, 1852, 63,5 x 99,5 cm, olaj, vászon
Louvre, Paris

Jön az igazi keveredés. Rövid idejű irányzatok, hatásuk mégis túlnő az időtartamban többet mutató elődöknel. Leginkább az impresszionizmusra igaz ez. Felborít minden addigi fáradságot, körmölést, elvet minden részletezést. Szinte egy időben, mégis előzményként jegyezhető a barbizoniak megjelenése.

Daubigny: Az Oise folyón, 1851
26,5 x 35 cm, olaj, fa, Szépművészeti Múzeum, Budapest

ROUSSEAU, Jean-Jacques (1712-1778) francia író, filozófus. Egy meg nem értett autodidakta vándor, aki akarta vezetni a természetet vissza országot. Az emberiséget vissza-genti lévén – allig ismerle Francia-ember megrontott állat"- vallotta.

Vámos Rousseau:
Labdajáték, 1908
100 x 80, olaj, vászon
Guggenheim Museum

Barbizon, a hatalmas Fontaine-bleau-i erdő szelén épült kis falu – Párizstól mintegy 50-60 km-re – akkoriban még csak mindössze 200 lakost számlál. Itt telepzik le **Théodore Rousseau,** akinek családneve ismeretében hangzhat a 18. századi filozófusról*, de festőként elhíresült ezen a néven később egy vámtiszt* is, aki nem is sokára a „naiv” festészet kimagasló alakja lesz. A mi Théodore Rousseau-nk, ha nem is művészetében, de visszautasítottaságban előbbre jutott Manet-nel. Amíg Manet-t néha elfogadja, néha meg visszautasítja a Szalon zsűrije, addig Théodore Rousseau bizony 24 éven keresztül egyfolytában eredménytelenül próbálkozik. (A Hervier-t 1838-tól 23-szor utasítják vissza, így talán ő a 2. helyezett ezen a nemigazán örömteli ranglistán). A leginkább impresszionista módon festő barbizoni **Charles Daubigny** „Le Botin” nevelő és így festi a folyómenti tájat.

Manet 59-ben lelkesen számol be róla és **Constant Troyon**-ról a Szalon-ban tett látogatása után. A Fontainebleau-i erdőt festi a féllábu **Diaz de la Pégna** (sánta, akár a helybeli kocsmárosné kutyája), a nem barbizoni,

Constant Troyon:
Téhnápasztor, 1860
77 x 103, olaj, vászon
Szépművészeti
Múzeum, Budapest

Diaz de la Pégna:
Tájkép, 1860-1870
32 x 44,5, olaj, fa
Szépművészeti
Múzeum, Budapest

58

hanem a trovville-i tengerpártot választó **Eugène Boudin** önként vállalt mestere **Camille Corot**, akit – Daubignyval együtt – 66-ban a Szalon

Camille Corot: Malom
Saint-Nicolas-les-Arras-ban
1874, 65,5 x 81 cm,
olaj, vászon
Musée d'Orsay, Párizs

Eugène Boudin: Troville-i
tengerpárt

59

Jules Dupres: Tanya, 1860-1865 körül
36,5 x 57,5 cm, olaj, vászon
Szépművészeti Múzeum

zsűriének tagjai közé választanak és **Jules Dupres**, akit Granville a tájkép első francia újtíójának tart, a budapesti Szépművészeti Múzeumban található festményét Genthon István 1850 körül ívekre datálja, Illyés Mária

Charles Jacques: A legelőn, 1875
81 x 65, olaj, vászon, Sz. M. Budapest

a 2001-ben megjelent tanulmányában már bőven tíz évvel későbbinek véli. 1847-től leköltözik barátjával **Charles Jacques**-kal – a pestisjárványtól és a nyomortól tartva – a morózus **Millet**, a paraszti élet elkötelezett ábrázolója is, aki egyik vezérelője lesz az iskolának és akit Wolff úgy jellemez, mint *a szegények poétáját*. Végül is a francia szakirodalom mintegy hetven alkotót nevez meg ide tartozónak. A hazaiak romantikus realizistáknak nevezik őket. Késég kivül ez már nem romantika és még nem realizmus, de ez így akkor is fából vaskariká. Nem tejszínhabos virsli és nem ehető len, hanem kategóriáját tekintve ez is említik, de ez sem pontos, inkább

Zichy Mihály: Illusztráció Arany János verseihez

csak egy kénysszeredett megjelölése ennek a stílusnak. 63-ban az elkötelezett közírtásaspárti kritikus – Courbet jó barátja – Castagnary először használja a *naturalizmus* szót, amit Zola két évvel később az új művészeti törekvés megfogalmazására felhasznál, és az ő nevével össze-fortva terjed el a kifejezés. A mi **Pál Lászlónk** is ide költözik 73-ban Párizsból – ott abban a műteremházban lakik, ahol Zichy Mihály* – a teleket kivéve aztán itt dolgozik. Innen került be aztán a szanatóriumba, és betegségre el is vizsi 1879-ben, harminchárom évesen. Az ő hívására jön le Munkácsy is egy-egy sétára. Promenade az erdőben és a művészetben.

Zichy Mihály 1877 körüli fotója

***ZICHY Mihály** (1827-1906) magyar festő, grafikus. Előtérnek nagy részben Csozoroszában dolgozott cári festőként. Párizsban hat évet töltött a Magyar Társulat elnökeként. Arany balladáihoz és Madách Ember Tragédiájához készített illusztrációban éri el művészetének csúcspontját.

Jean-Francois Millet: A Cousin-tanya Greville-ben, 1854
22,5 x 28,2 cm, aquarelle, tus
Szépművészeti Múzeum, Budapest

Írja a hetvenes évek közepén a ma már rettentő ostobának minősíthető cikkében, ahol Pissarro-t alkalmatlan színeitől ostorozza, Degas-tól épp a rajzkészséget kéri számon. A belga Octave Maus (nem oly balga műtész) számol be arról, hogy akik Munkácsy párizsi palotájában jártak akkoriban, találkozhattak a házigazdán kívül egy másik magyar, magas, visszahúzódó fiatalemberral, Pál Lászlóval, akitől azt beszéltek, nagy festő lesz.

Pál László: Reggel
1875
61,3 x 42,4 cm, olaj, vászon
Magyar Nemzeti Galéria

(Muszorgszkij *Kiállítás képei* címtől zongoradarabjában az átkötő gyönyörű dallam – a Hoffmann képei közötti séta – teszi kitüntetetté e legmindennapibb ténykedésünk egyikét, a sétát). A. Wolff, a „Le Figaro” kritikusa komoly elismerő szavú nekrológgal emlékezik László de Pál-ról, igaz, ugyanő az, aki nemrég kioktatta Renoirt – „próbálgat meg megmondani Renoir úrnak, hogy egy nő felsőteste nem bomló húshalom” –

Renoir: Akt napsütésben, 1875
81 x 64, olaj, vászon
Musée d'Orsay, Paris

Pál László: Tehenek a fák alatt
(réslet) 1872
78 x 132 cm, olaj, vászon
Magyar Nemzeti Galéria
Budapest

Letti, nem lett. Festeni tudott, élni nem. Melyik a könnyebb? Nekünk élni, neki festeni. Sokan elismerték, köztük alig van magyar. Eszaktól következő Pál-nak a skandináv barátja Carl Hill. Kettőjük kapcsolatairól szép tanulmányt ír Andenberg svéd művészettörténész. Az angol műgyűjtő Forbes J. Staates hét képet vásárol Páltól, a *Tehenek a fák alatt* című képet 1872-ben egyenesen a festő állványáról veszi meg. Amikor 25 év után jelentkezik nála az első magyar Pál képei után érdeklődve, ezzel az örömmel, de egyben értetlenséggel is kifejező kérdéssel fogadja: „*végre egyegyed évszázad eltelével Magyarországra is felgyűlt erre az igazán*

Munkácsy Mihály 22 évesen

Munkácsy Mihály: Röszehordó nő
1873, 99,7 x 80,3 cm, olaj, vászon
Magyar Nemzeti Galéria

nagy festőjére?” Lázár Béla jár nála, aki 1902-ben első magyar kiállítását rendezi. Liebermann, német impresszionista, sokat jár a volt de Marches báró palotájába, mindkét magyart kedveli, de jobban szereti Pál-t a ház új uránál, a jóval sikeresebb magyarnál. Azt írja, hogy a barbizoniák több-re tartották a sikerében gazdag Munkácsynál. Azért el ne felejtjük semmiképpen, hogy Munkácsy zsenialitása megkérdőjelezhetetlen. Nem csak nekünk, magyaroknak, hanem akít egy kicsit is érdekelt az argentin szapanoperák valószínű kimerítően bonyolult világán túli izgalom is, az talán

*GOETHE, Johann Wolfgang von (1749-1832) német író, aki a politikában és a tudományban is komoly eredményeket ért el. A weimari színház igazgatójaként továbbra is foglalkozott geológiával, biológiával és botanikával, szemléleti tanulmánya is jelen-tős. A francia forradalom ellen a ban Erfurtban Napóleonnal is találkozt. Főbb művei: *Werther szörme és hálála*, *Iphigenia Tau-niszban*, *Egmont*, *Wilhelm Meister tanulóvei*, *Vonások és változások*, *Fauszt*.

*szerepvállalásával és Manet elleni kitrésével kapcsolatban azért a *kép ányaláb*. Jó barátságot tart fenn például azzal a Ribot-val, aki a Manet Galériában kiállít Manet-batignolles-i csoport fejének, és az egyben nagy tisztelője is a val és egyben nagy tisztelője is a megkövetelt kidolgozás aztán elfed. Sajnos, benne a sikerre áhító ember lefojtja az isteni hangot. A kortzis irányába való hajlékonyságának okát a gyerekkori nyomorúságban találjuk meg, ropant nagy tehetsége nem az újítóé, hanem az emlékek öröjé, kitakadásai – főleg Manet ellen – ebből a különbözöségből erednek. Rossz pillanatában mond olyat is, hogy azért szeretne szerepet vállalni a magyar kultúrában*, hogy az impresszionisták hatását itthon gátolhassa. Amíg a közizlésnek megfelelő pepecselés nem hűz függőnyt az egy lendülettel fölrakott formák fölé, addig az ember szellemi rendjének tévedhetetlenül biztosan megrajzolt szerkezete világlik ki minden vázlatán. A világ rendje ez. A világ világít megjeleno mélységes lényegre, ez a képzművészetben közvellenül értel-mezhető tételnek tűnik. Van és lehet hitele akkor is a vásznon létrehozott világnak, ha nem utat tör, hanem az út mellett hazát épít. Goethe* szerint az igazán tehetséges alkotónál a mű minden fázisában kész. A kevesebb a

Munkácsy Mihály: Tanulmány (tanulmány) a Colpachi iskola című képhez 1882. 42 x 58 cm, olaj, vászon

Munkácsynál is megborzongtatót ezen a szép kerek világon. Amikor ezeket a sorokat írom, éppen készül az aukció, ahol Munkácsy A colpachi

Millet azonban Pál-t tartja dicsegetésre méltónak, ami azért is nagy dolog, mert Monet is azt jegyzi meg a barbizoni mestertől távozóan, hogy egy faragatlan tuskó, aki valószínű még soha nem mondott semmi jót senkiről.

Munkácsy Mihály: Pál László portéja 1876-77 45,8 x 37,7 cm, olaj, vászon Magyar Nemzeti Galéria

Munkácsy Colpachi iskolához készült vázlatának részlete

Munkácsy Mihály: Colpachi iskola vázlat, 1882. 63 x 110,3 cm, olaj, vászon Magyar Nemzeti Galéria

sokkal több, ez ennél a zseniális magyar festőnél mindenféle képp igaznak tűnik. A korábban (korábban) kevésnek ítéltett tanulmányok a többek.